

15-Iyun, 2026-yil

O‘ZBEK HIKOYALARINING INGLIZCHA TARJIMALARIDA MADANIY REALIYALARNI IFODALASH USULLARI

Xalimova Nilufar Abduxafizovna

Mustaqil izlanuvchi,

"Ipak yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro Universiteti

nilufar.khalimova.1992@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek hikoyalarining ingliz tiliga tarjimalarida milliy-madaniy realiyalarni ifodalash usullari tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida qo‘llaniladigan transkripsiya, transliteratsiya, izohli tarjima, ekvivalent va funksional muqobil usullarining madaniy mazmunni saqlashdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, milliy koloritni tarjimada imkon qadar to‘liq aks ettirishning lingvokulturologik va pragmatik jihatlari ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *madaniy realiyalar, badiiy tarjima, o‘zbek hikoyalari, ingliz tili, lingvokulturologiya, pragmatik ekvivalentlik, milliy kolorit, tarjima strategiyalari.*

Аннотация. *В данной статье анализируются способы передачи культурных реалий в английских переводах узбекских рассказов. Рассматривается роль таких переводческих приёмов, как транскрипция, транслитерация, описательный перевод, эквивалентный и функциональный перевод, в сохранении национально-культурного содержания произведения. Особое внимание уделяется лингвокультурологическим и прагматическим аспектам передачи национального колорита в художественном переводе.*

Ключевые слова: *культурные реалии, художественный перевод, узбекские рассказы, английский язык, лингвокультурология, прагматическая эквивалентность, национальный колорит, переводческие стратегии.*

Abstract. *This article examines the methods of rendering cultural realia in English translations of Uzbek short stories. It analyzes the role of translation techniques such as transcription, transliteration, descriptive translation, equivalence, and functional substitution in preserving the cultural content of literary works. Particular attention is paid to the linguocultural and pragmatic aspects of conveying national identity and cultural specificity in literary translation.*

Keywords: *cultural realia, literary translation, Uzbek short stories, English language, linguocultural studies, pragmatic equivalence, national identity, translation strategies.*

15-iyun, 2026-yil

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan bugungi davrda badiiy tarjima turli xalqlar o‘rtasidagi madaniy va ma’naviy aloqalarni mustahkamlovchi muhim kommunikativ vositalardan biriga aylandi. Ayniqsa, milliy adabiyot namunalarini jahon tillariga tarjima qilish orqali xalqning tarixi, urf-odatlar, qadriyatlar va milliy tafakkurini xalqaro kitobxonlarga yetkazish imkoniyati kengaymoqda. Shu nuqtai nazardan, o‘zbek hikoyalarining ingliz tiliga tarjimalarida uchraydigan madaniy realiyalarni to‘g‘ri va adekvat ifodalash masalasi zamonaviy tarjimashunoslikning dolzarb ilmiy muammolaridan biri hisoblanadi.

Madaniy realiyalar muayyan xalqning milliy hayoti, turmush tarzi, ijtimoiy munosabatlari, tarixiy taraqqiyoti va ma’naviy merosini aks ettiruvchi til birliklari bo‘lib, ular boshqa tillarda to‘liq muqobilga ega bo‘lmasligi bilan ajralib turadi. Shu sababli bunday birliklarni tarjima qilish nafaqat lingvistik, balki lingvokulturologik va pragmatik yondashuvni ham talab etadi. Tarjimon milliy koloritni saqlash, asarning badiiy-estetik qiymatini yo‘qotmaslik hamda xorijiy kitobxon uchun matnni tushunarli shaklda yetkazish vazifalarini uyg‘un holda bajarishi lozim.

O‘zbek hikoyalarida uchraydigan mahalla, dasturxon, to‘y, sumalak, do‘ppi, choyxona, oqsoqol, kelin salom kabi madaniy realiyalar xalqning milliy o‘zligini ifodalovchi muhim lingvokulturologik birliklar hisoblanadi. Ularni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida transliteratsiya, transkripsiya, tavsifiy tarjima, funksional ekvivalent, izohli tarjima va madaniy moslashtirish kabi turli tarjima strategiyalaridan foydalaniladi. Har bir usulning tanlanishi matnning janriy xususiyati, kommunikativ maqsadi va mo‘ljallangan auditoriyaga bog‘liq bo‘lib, tarjimaning pragmatik samaradorligini belgilaydi.

Zamonaviy tarjimashunoslikda madaniy realiyalarni tarjima qilish masalalari P. Nyumark, Y. Nayda, L. Venuti, M. Baker, S. Vlasov va S. Florin kabi olimlarning ilmiy qarashlarida keng yoritilgan. Ularning tadqiqotlari madaniy birliklarni tarjima qilishda ekvivalentlik, domestikatsiya va foreynizatsiya strategiyalarining nazariy asoslarini belgilab berdi. Mazkur nazariy qarashlar o‘zbek adabiyotini ingliz tiliga tarjima qilish tajribasini tahlil etishda ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o‘zbek hikoyalarining inglizcha tarjimalarida madaniy realiyalarni ifodalash usullarini lingvokulturologik va pragmatik jihatdan tahlil qilish, qo‘llanilgan tarjima strategiyalarining samaradorligini baholash hamda milliy koloritni saqlashning optimal usullarini aniqlashdan iborat.

Badiiy tarjima til va madaniyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni aks ettiruvchi ijodiy jarayon bo‘lib, unda lingvistik ekvivalentlik bilan bir qatorda madaniy moslikni ta’minlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o‘zbek hikoyalarini ingliz tiliga tarjima qilishda milliy madaniyatni ifodalovchi realiyalarni

15-iyun, 2026-yil

to‘g‘ri talqin qilish tarjimon oldidagi eng murakkab vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki madaniy realiyalar muayyan xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, tarixiy tajribasi, diniy e‘tiqodi va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi til birliklari bo‘lib, ular boshqa madaniyat vakillari uchun notanish tushunchalarni ifodalaydi.

Tarjimashunos Piter Nyumark madaniy birliklarni tarjima qilishda ularning milliy xususiyatlarini imkon qadar saqlab qolish zarurligini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, madaniy realiyalarni to‘liq ekvivalent bilan almashtirish har doim ham maqsadga muvofiq emas, chunki bunda asarning milliy ruhi va madaniy koloritiga putur yetishi mumkin. Shu sababli transliteratsiya, izohli tarjima yoki kombinatsiyalashgan usullar ko‘proq samara beradi [1].

Masalan, o‘zbek hikoyalarida tez-tez uchraydigan mahalla leksemasi ingliz tiliga oddiygina neighborhood deb tarjima qilinsa, uning ijtimoiy-madaniy mohiyati to‘liq ifodalanmaydi. Chunki mahalla o‘zbek jamiyatida nafaqat yashash hududi, balki o‘zaro hamkorlik, qo‘ni-qo‘shnichilik, mehr-oqibat va jamoaviy qadriyatlarni ifodalovchi murakkab ijtimoiy institut hisoblanadi. Shu bois ko‘plab tarjimonlar ushbu birlikni mahalla (traditional Uzbek neighborhood community) shaklida berishni maqsadga muvofiq deb hisoblaydilar.

Xuddi shuningdek, dasturxon so‘zi ham ingliz tilidagi tablecloth yoki table birliklari bilan to‘liq qoplanmaydi. Chunki dasturxon o‘zbek xalqining mehmondo‘stligi, oilaviy birdamligi va milliy marosimlarini ifodalovchi ramziy tushunchadir. Tarjimada dasturxon (traditional meal setting) yoki traditional Uzbek feast kabi tavsifiy usullar madaniy mazmunni ancha to‘liq yetkazishga xizmat qiladi.

Y. Nayda tomonidan ishlab chiqilgan dinamik ekvivalentlik nazariyasi ham madaniy realiyalar tarjimasida muhim metodologik asos hisoblanadi. Olim tarjimaning asosiy vazifasi manba matn o‘quvchisida yuzaga keladigan taassurotni tarjima tilidagi o‘quvchida ham uyg‘otishdan iborat ekanligini ta’kidlaydi [2]. Shu sababli ayrim hollarda madaniy birliklarni aynan emas, balki funksional jihatdan yaqin tushunchalar orqali ifodalash mumkin.

Masalan, o‘zbek hikoyalarida uchraydigan oqsoqol so‘zi oddiy old man deb tarjima qilinsa, uning ijtimoiy maqomi yo‘qoladi. Chunki oqsoqol nafaqat yoshi ulug‘ inson, balki mahalla yetakchisi, maslahatgo‘y va hurmatli shaxs sifatida ham talqin qilinadi. Shu sababli community elder, respected village elder yoki mahalla elder kabi tarjimalar pragmatik jihatdan ancha muvaffaqiyatli hisoblanadi.

S. Vlastov va S. Florin madaniy realiyalarni tarjima qilishda ularni milliy koloritni saqlovchi birliklar sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, realiyalar tarjimasida asosiy maqsad xorijiy kitobxonga begona madaniyatni tushuntirish bo‘lishi kerak. Shu sababli transliteratsiya va qisqa izohning birgalikda qo‘llanishi eng samarali strategiyalardan biri hisoblanadi [3].

15-iyun, 2026-yil

Masalan:

To‘y → Uzbek wedding ceremony

Sumalak → Sumalak, a traditional spring dish prepared during Navruz

Do‘ppi → Doppi (traditional Uzbek skullcap)

Navro‘z → Navruz, the traditional Persian and Central Asian New Year celebration

Bu kabi tarjimalarda milliy termin saqlanadi, izoh esa xorijiy kitobxonga tushunishni osonlashtiradi.

Lourens Venuti esa tarjimada foreignization (begonalashtirish) va domestication (mahalliyashtirish) strategiyalarini farqlaydi. O‘zbek hikoyalarini ingliz tiliga tarjima qilishda foreignization strategiyasi ko‘proq qo‘llanilishi milliy koloritni saqlab qolishga xizmat qiladi. Masalan, palov, mahalla, do‘ppi, sumalak kabi birliklarni to‘liq inglizcha muqobil bilan almashtirish emas, balki asl shaklini saqlagan holda izohlash o‘quvchiga yangi madaniyatni tanishtirish imkonini beradi [4].

Lingvokulturologik nuqtai nazardan madaniy realiyalar xalq mentalitetining til orqali ifodalangan ko‘rinishi hisoblanadi. Shu bois ularni tarjima qilish nafaqat lingvistik bilimlarni, balki tarjimonning madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini ham talab qiladi. Tarjimon o‘zbek xalqining milliy qadriyatlari, urf-odatları va ijtimoiy hayotini chuqur bilgan taqdiridagina ularni ingliz tilida adekvat aks ettira oladi.

Demak, o‘zbek hikoyalarining inglizcha tarjimalarida madaniy realiyalarni ifodalashda yagona universal usul mavjud emas. Har bir realiya matnning pragmatik vazifasi, badiiy uslubi, kommunikativ maqsadi va mo‘ljallangan auditoriyadan kelib chiqib tarjima qilinishi lozim. Aynan kompleks lingvokulturologik yondashuv milliy adabiyotning badiiy-estetik qimmatini saqlash va uni xorijiy kitobxonga to‘laqonli yetkazishning eng samarali vositasi hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek hikoyalarining ingliz tiliga tarjimasida madaniy realiyalarni adekvat ifodalash tarjimaning badiiy qiymati va kommunikativ samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Tarjima jarayonida qo‘llanilgan transliteratsiya, transkripsiya, tavsifiy tarjima, izohli tarjima va funksional ekvivalent kabi usullar milliy-madaniy mazmunni saqlashda turli darajada samaradorlik kasb etadi. Ayniqsa, boshqa madaniyat vakillari uchun mutlaqo notanish bo‘lgan realiyalarni tavsifiy yoki izohli tarjima orqali ifodalash matnning tushunarligini oshirish bilan birga, uning madaniy yuklamasini ham saqlab qolishga xizmat qiladi.

Shuningdek, madaniy realiyalarni tarjima qilish faqat leksik muvofiqlikni emas, balki asarning pragmatik ta’siri, badiiy-estetik xususiyatlari va milliy ruhini ham hisobga olishni talab etadi. Tarjimonning lingvistik kompetensiyasi bilan bir qatorda

15-iyun, 2026-yil

uning madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasi ham muvaffaqiyatli tarjimaning muhim sharti hisoblanadi. Milliy qadriyatlar va urf-odatlarni ifodalovchi birliklarni to‘g‘ri talqin qilish xorijiy kitobxonning o‘zbek madaniyati haqida to‘liq va xolis tasavvur hosil qilishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek hikoyalarining inglizcha tarjimalarida madaniy realiyalarni ifodalash usullarini takomillashtirish milliy adabiyotimizni jahon miqyosida keng targ‘ib etish, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va tarjima sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Kelgusida korpus lingvistikasi, sun‘iy intellekt va raqamli tarjima texnologiyalaridan foydalanish orqali madaniy realiyalarni tarjima qilish strategiyalarini yanada takomillashtirish tarjimashunoslikning istiqbolli ilmiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall International, 1988. – 292 p.
2. Nida E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation. – Leiden: Brill, 1982. – 218 p.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – Москва: Международные отношения, 1986. – 416 с.
4. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. – 2nd ed. – London: Routledge, 2008. – 353 p.